

Запахи, або Історія одного вбивці (Парфуми) (скорочено)

Патрік Зюскінд

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ЧАСТИНА ПЕРША

У 18 столітті у містах Європи панував страшний сморід, бо люди не дбали про гігієну і нічого не знали про бактерії. У Парижі сморід стояв найбільший, бо це було найбільше місто у Франції. А в самому Парижі, на Кладовищі невинних, сморід був найнестерпніший. Протягом 800 років спроваджували туди мерців, а напередодні Французької революції, після того як кілька могил небезпечно обвалились і нестерпний сморід змусив жителів повстати, цвинтар закрили і влаштували на тому місці ринковий майдан для торгівлі харчем. І ось там, у найсмердючішому місці всього королівства, 17 липня 1738 року народився Жан-Батіст Гренуй.

То був один із найспекотніших днів року. Коли почалися перейми, Гренуєва мати стояла біля рибної ятки на вулиці о'Фер і чистила смердючу рибу. У жінки ці пологи були вже п'яті. Усі попередні завершалися тут, і всі діти народжувалися мертві, а може, напівмертві. Їх разом з рибними тельбухами скидали ввечері на хуру й вивозили на цвинтар або вниз до річки. Так мало статися й цього разу, і Гренуєва мати, жінка років 25, яка хворіла на подагру, сифіліс і легку форму сухот, сподівалася ще навіть колись одружитися за вдівця й народити справжніх дітей.

Народивши під яткою, вона відрізала пуповину ножем для риби. Але від спеки та смороду жінка знепритомніла, випавши з-під столу на середину вулиці, де й залишилася лежати з ножем у руці. Зчинилася метушня, та ніхто сильно не переймався жінкою. Вона отямилася і пішла помитися, та раптом під столом почало кричати немовля. Під роєм мух, між тельбухами та риб'ячими головами люди побачили хлопчика. Міська влада віддала його одній годувальниці, а матір заарештували. Вона призналася, що мала намір залишити дитя вмирати, як робила це доти з чотирма іншими дітьми. Через кілька тижнів на майдані де Грев їй відтілили голову.

У дитини на цей час уже змінилося три годувальниці, бо хлопчик був ненажерливий. Офіцер поліції вирішив здати хлопчика до якоїсь церковної установи, щоб там малого охрестили й вирішили його подальшу долю. Маля потрапило в монастир Сен-Мері на вулиці Сен-Мартен. Там хлопчика охрестили, давши йому ім'я Жан-Батіст Гренуй. Маля вирішили вигодувати коштом монастиря. Його віддали годувальниці на ім'я Жанна Бюссі з вулиці Сен-Дені, пообіцявши за її дбання по три франки на тиждень.

Через кілька тижнів годувальниця Жанна Бюссі з кошиком у руках уже стояла

перед брамою монастиря Сен-Мері. Їй відчинив отець Тер'є. Жінка сказала отцю, що принесла байстря дітовбивці назад, бо воно багато жере. Отець запропонував 4, а потім і 5 франків на тиждень, але жінка не погоджувалася. Жанна сказала, що це маля від диявола, бо зовсім не пахне, а всі маленькі діти пахнуть чимось приємним, наприклад, карамельками. Отець Тер'є мусив забрати кошик з малям, а згодом він вирішив понюхати маля. Хоч як принюхувався – нічого не відчув. Він не вірив у забобони, тому вирішив, що немовлята взагалі не пахнуть.

Коли дитя прокинулося, отець помітив, що першим заворушився ніс, який задирався вгору й принюхувався. Потім дитя розплющило очі. Колір вони мали незрозумілий – щось середнє між сірим та світло-кремовим. Тер'є раптом зрозумів, що дитя, яке не мало власного запаху, безсоромно обнюхувало його! Він відчув, що смердить потом, оцтом, квашеною капустою і непраним одягом. Тер'є стало моторошно. Йому захотілося здихатися цього створіння негайно. Та ось маля заверещало й посиніло так, що, здавалося, ось-ось лусне. Тер'є вирішив позбутися хлопчика і віднести далеко-далеко, аж до мадам Гайяр, що приймала дітей різного віку й походження, якщо за них платили. Отець заплатив за цілий рік наперед. Прибігши до монастиря, отець помився з голови до ніг і заліз під ковдру, довго хрестився й молився, аж поки заснув.

Мадам Гайяр, хоч не мала ще й 30, поставила на своєму житті хрест. Ще дитиною вона дістала від батька кочергою по чолу – саме туди, де починається ніс, і відтоді втратила нюх і будь-яке чуття до людського тепла й людського холоду. Вона нічого не відчувала, коли згодом почала спати з чоловіком, і, так само нічого не відчуючи, народжувала дітей. Вона не сумувала за тими, що помирали, й не раділа за тих, які залишалися жити. Коли її бив чоловік, вона навіть не здригалась, і не відчувала ніякої полегкості, коли він помер від холери. Вона не надавала переваги жодному із довірених їй дітей, як і жодного не обділяла своєю увагою. Рівно половину грошей жінка витрачала на вихованців, рівно половину залишала собі, щоб купити на старість пенсію і померти вдома.

Для малого Гренуя установа мадам Гайяр була просто благодаттю. Хлопчик вдався витривалим, їв навіть найгіршу їжу, за своє дитинство пережив кір, дизентерію, вітряну віспу, холеру, шестиметрове падіння в криницю і опік грудей кип'ятком. Все це залишило на ньому рубці та струпи, до того ж він мав трохи покалічену ногу й шкутильгав. Для тіла хлопчик потребував лише трохи їжі та одягу. Для душі йому не треба було нічого. Інші діти одразу відчували, що з Гренуєм щось не так. Ще малим його намагалися задушити, але нічого не вийшло. Коли він підріс, діти сходили йому з дороги, втікали від нього, бо боялися.

Підрісши, Гренуй був не дуже високий, не міцний, правда, гидкий, але не настільки, щоб його боятися. Він не був ні задерикуватий, ні незграбний, ні підступний і нікого не зачіпав. Він намагався триматися збоку. Аж у три роки він став на обидві ноги, перше слово промовив у чотири. Назви предметів, що не мали запаху, він ніяк не міг запам'ятати, а назви предметів він нагромаджував у собі як нюхові поняття.

У 6 років він досконало вивчив нюхом своє оточення. В домі мадам Гайяр не було жодного предмета, а на вулиці де Шаронн жодного місця і предмету, запаху яких він не знав би, не впізнавав би чи не пам'ятав би.

Хлопець уникав зовнішнього світу, любив блукати на самоті у садах, виноградниках, на луках. Часом навіть не повертався ввечері додому, зникаючи на кілька днів. Заслужене покарання палицею переносив без будь-яких виявів болю. Півтора роки він відвідував школу, але лише трохи вивчив літери і навчився писати своє прізвище.

Мадам Гайяр помітила, що він мав певні незвичайні здібності: не боявся темряви й ночі, міг без світла принести з погребу те, що вимагали, міг бачити крізь папір, тканину, дерево, навіть крізь глуху стіну й зачинені двері. Одного разу, коли мадам Гайяр так сховала гроші, що й сама не могла їх знайти, він показав їй місце за димарем, і гроші виявилися там! Те, що Гренуй бачив усе це не очима, а відчував нюхом, мадам Гайяр не розуміла. Вона почала боятися його, тому вирішила позбутися.

Коли Гренуй мав 8 років, монастир Сен-Мері забув внести за нього щорічну плату. Мадам не нагадувала, а почекала ще тиждень і повела хлопця до чинбаря на ім'я Грімаль, якому була дуже потрібна робоча сила. У його ремеслі була різна робота: здирати шкіру з забитих тварин, що вже розкладалися, готувати дубильні та фарбувальні розчини і таке інше. Все це таке небезпечне для життя, що майстер, який має почуття відповідальності, не ставитиме на цю роботу своїх навчених помічників. Мадам Гайяр не переймалася, чи житиме хлопець. Вона змусила Грімалья засвідчити письмово передачу Гренуя, а зі свого боку видала йому квитанцію про одержання 15 франків комісійних. Забігаючи наперед, треба сказати, що мадам Гайяр все одно померла у лікарні, у тій самій залі, де помер її чоловік, хоч мріяла про смерть вдома. Її поклали на одне із загальних ліжок до п'яти інших старих і чужих їй бабів, а поховали у загальній ямі. Це сталося в 1799 році. А 1747 року, коли вона здала Гренуя, жінка ще нічого не здогадувалася про свою долю.

У мосьє Грімалья хлопець був зразком покірливості, невибагливості й працьовитості. Він з'їдав усе, що давали, вечорами його замикали у комірці, де він став на голій долівці. Гренуй щодня здирав шкіри, що тхнули падлиною, вимочував їх, очищав від шерсті, вибілював, викилював, розминав, протравлював, а також колов дрова, готував кору берези та тису, місяцями носив воду з річки, щоразу по двоє відер, бо ремесло вимагало страшенно багато води.

Через рік такого зв'язного існування він захворів на сибірську виразку, страшну хворобу чинбарів, яка звичайно призводить до смерті. Але Гренуй переніс цю хворобу, тільки за вухами, на шиї та на щоках у нього залишилися рубці від великих чорних карбункулів. Зате у нього з'явилася безцінна перевага – імунітет проти сибірської виразки, так що відтепер він міг навіть подряпанними й закривавленими руками здирати найгірші шкіри, не боячись заразитися вдруге. Його переселили в повітку і дозволили змайструвати дерев'яне лігво, на ніч більше не замикали, їжу давали кращу.

Коли йому минуло 13 років, Грімаль дозволив ввечері після роботи виходити кудись на годину погуляти. Тепер Гренуй почав полювати на запахи: місто Париж було до його

послуг. Він приносив до всього, ніби вперше в житті. І відчував не лише сукупність цього западного багатства, а й розщиплював його на найменші часточки. Приємні і неприємні запахи були для нього однаковими за цінністю.

Хлопець розширював собі території для полювання. На захід до Сен-Жермену, де жили багаті, він вловлював запахи шкіри з карет, пудри з перук пажів, парфумів в справжньому розумінні цього слова. Гренуй помітив, що парфумами намагалися п'янити й привертати увагу, і він визначав при цьому якість окремих есенцій, з яких парфуми складалися. Але як ціле вони здавалися йому швидше грубими, швидше розбавленими, ніж вдало скомпонованими, і він знав, що якби мав такі складники, то виготовив би зовсім інші аромати. Мета його полювань полягала в тому, щоб стати володарем усіх запахів, які тільки мав світ.

Першого вересня 1753 року, в річницю вступу на престол короля, місто Париж організувало на Королівському мосту феєрверк. Гренуй був правому березі річки, сподіваючись винюхати щось нове, а коли вже хотів покинути нудне видовище, раптом відчув передчуття витонченого і ніжного аромату. Він мусив його дістати і скоро зрозумів, що аромат лине з другого берега. Гренуй перейшов міст і рушив на запах у вулицю де Сен. У цьому запахи відчувалася свіжість і тепло, він поєднував у собі все, він був сумішшю чогось легкого й важкого, не сумішшю, а єдиним цілим, мізерним і слабким, але водночас і міцним та тривким.

Гренуй зайшов у якийсь двір, потрапив до меншого задвірку. Над стіною звисав перехняблений дерев'яний дах. Під ним на столику стояла свічка. За столиком сиділа дівчинка й чистила сливи мірабель. Дівчинці було років 13–14. Саме вона була джерелом запаху. Хлопець не міг повірити, що такий вишуканий запах може йти від людини. Її піт пахнув свіжим морським вітром, масне волосся – солодко, мов горіхова олія, її стать – як букет водяних лілій, шкіра – ніби абрикосовий цвіт... А поєднання всіх цих складників створювало чарівний аромат. Гренуй зрозумів: якщо він не заволодіє цим ароматом, його життя не матиме більше сенсу.

Дівчина не помітила Гренуя. Він підійшов ззаду і задушив її, а потім поклав на землю серед сливових кісточок, розірвав на ній сукню і почав обнюхувати. Винюхавши її, зів'ялу, до решти, він ще кілька хвилин посидів біля неї навпочіпки, щоб прийти до тями, бо був переповнений нею. Потім він устав і задув свічку.

В цей час вулицею де Сен уже поверталися додому люди. Невдовзі знайшли мертву. Зчинився лемент, та Гренуй уже давно був на другому березі.

Цієї ночі комірчина здавалася йому палацом, а дерев'яне лігво – божественним ложем. Що таке щастя, досі він, виявляється, не знав. Він тремтів від щастя і не міг спати від повного блаженства. Тієї ж таки ночі він перевіряв мільйони, мільярди запахів, складаючи їх у певному порядку: гарні до гарних, погані до поганих, тонкі до тонких, грубіші до грубших, сморід до смороду, духмянощі до духмянощів. Він привласнив і тепер мав найкраще, що було в тієї дівчини: принцип її запаху.

На той час у Парижі був добрий десяток парфумерів. Один з них жив на мосту Міньял, що з'єднував правий берег з островом Сіте. Цей міст був з обох боків так

щільно забудований чотириповерховими будинками, що поміж них не видно було річки. Міст Міняйл вважали однією з найкращих торгових адрес міста, бо там були найкращі крамниці.

Тут була також крамниця й домівка парфумера і рукавичника Джузеппе Бальдіні. Коли двері до його крамниці відчинялися, дзвоники видзвонювали перську мелодію, а дві срібні чаплі починали випльовувати із дзьобів фіалкову воду в позолочену чашу, що мала форму флакона, як на гербі Бальдіні. У крамниці був дуже широкий вибір. Крім парфумів, есенцій, олій, розчинів, нектарів, секретів, бальзамів, смол, пудри, мила, кремів, тут продавалися і приправи, насіння, сиропи, лікери і фруктові наливки, кипарисові вина, родзинки, мед, кава, чай. Продавався також духмянний сургуч, поштовий папір, чорнило кохання із запахом трояндової олії, канцелярські папки з іспанської шкіри, ручки з білого сандалового дерева, більші й менші скриньки з кедру, чаші для цвіту, латунні кадила, кристалеві флакони. Всім цим товарам не вистачало місця, тому увесь другий і третій поверх теж були захаращені.

У домі Бальдіні панував неймовірний хаос запахів. Сам Бальдіні та його люди отупіли від цього хаосу запахів і майже не сприймали їх. Та покупців ці запахи хвилювали й дурманили, а багато жінок просто непритомніли. За таких обставин було не дивно, що перська мелодія дзвоників у дверях крамниці Джузеппе Бальдіні лунала дедалі рідше й дедалі рідше плювалися срібні чаплі. Успіх оминав чоловіка.

За прилавком крамниці працював Шеньє, помічник Бальдіні, трохи молодший від нього, але теж уже старий чоловік. Бальдіні робив вигляд, що створює нові парфуми, щоб ароматизувати іспанську шкіру на замовлення графа Верамона, та він не міг створити аромат, бо ніколи цього насправді і не робив. Один аромат він успадкував від свого батька, а один відкупив у якогось генуезького торговця прянощами. Решта його парфумів – давно відомі суміші.

Останнім часом популярними були парфуми "Амур та Псіхея" парфумера Пелісьє. Бальдіні ненавидів Пелісьє, який у свої 35 років так багато досягнув.

Таємно купивши парфуми Пелісьє, Бальдіні намагався визначити складники, а потім удосконалити парфуми і показати усім, що Пелісьє халтурник. Та як не намагався Бальдіні розгадати формулу "Амура та Псіхеї", у нього нічого не виходило.

Того дня Бальдіні вирішив продати свій будинок разом із крамницею і відчув себе дуже щасливим. Та його мрії не судилося здійснитися, бо до нього прийшов Гренуй з козячими шкурами, які передав Грімаль. Хоч Бальдіні уже не потребував їх, та він вирішив взяти, щоб не справити щодо себе поганого враження.

Гренуй вперше зайшов до парфумерної крамниці, бо раніше лише ночами вистоював перед вітринами, вловлюючи запахи. А тепер йому спало на думку, що саме тут його місце, що він залишиться тут, щоб звідси завоювати світ. У комірчині й водночас майстерні та лабораторії, де Гренуй поклав шкіри, він сказав Бальдіні, що хоче тут працювати. Бальдіні відповів, що вже має помічника, а учень чинбаря нічим йому не пригодиться. Коли Гренуй раптом сказав, що Бальдіні пахне "Амуром та Псіхеєю", бо в його кишені є хустинка, просякнуту цими парфумами, Бальдіні був

вражений. Хлопець сказав, що ці парфуми погані, бо в них забагато бергамоту та розмарину і мало трояндової олії. Гренуй назвав усі складники, а потім запропонував, що зробить ці парфуми тут же. Бальдіні був вражений, але не показував цього і сказав, що парфумерів треба мати не тільки тонкий нюх, але й вміти складати і визначати точну формулу аромату. Цього Гренуй не вмів, але сказав, що рецепт має в носі. Бальдіні зрештою погодився, і Гренуй сам узяв з полиць 9 необхідних флаконів, а потім приготував парфуми, розвівши винним спиртом. Новостворений аромат був ідентичний з "Амуром і Псіхеєю". Потім Гренуй дістав дозвіл удосконалити ці парфуми. Він удруге заходився змішувати, а коли все було готово, Бальдіні вивів Гренуя зі свого будинку і сказав, що подумає, чи візьме його.

Коли Гренуй зник, Бальдіні повернувся до майстерні і зробив висновок, що новий аромат просто божественний. Він узяв козячу шкіру, викроїв її і залив новими парфумами. Рештки парфумів розлив у дві пляшечки і назвав їх "Неаполітанська ніч".

Наступного ранку Бальдіні заплатив Грімалю за козячу шкіру й викупив у нього Гренуя за 12 ліврів. Грімаль одразу погодився і того дня так напився, що опинився на набережній В'язів, де випадково утопився.

З придбанням Гренуя торговельний дім Джузеппе Бальдіні почав зазнавати національного, а то й європейського визнання. Передзвін перських дзвіночків не змовкав і чаплі не припиняли бризкати водою у крамниці на мосту Міняйл. Ще в перший вечір Гренуєві довелося виготовити великий балон "Неаполітанської ночі", із якого наступного дня було продано понад 80 флаконів. Тоді як Шеньє сам-один відбивав у крамниці атаки покупців, Бальдіні замикався в майстерні зі своїм новим учнем. Мало не щодня створювалися нові парфуми. Поступово Бальдіні виманив у Гренуя рецепти всіх ароматів, які той винайшов раніше, а тоді навіть заборонив йому створювати нові, поки не запише всіх.

Гренуй за цей час вивчив мову парфюмерії, опанував назви ароматичних речовин, що були у майстерні Бальдіні, навчився самостійно записувати формули своїх парфумів і, навпаки, перетворювати чужі формули та інструкції в парфуми та інші духмяні вироби.

Запахи, які він міг виготовити у Бальдіні, були дитячою забавкою у порівнянні з тими, які він носив у собі і які мав намір у майбутньому реалізувати. Але для цього, він мусив мати бодай становище підмайстра, а також знати прийоми, за якими виготовлялися, відокремлювалися, концентрувалися, консервувалися ароматичні речовини і таким чином ставали придатними для якогось вищого застосування. Гренуй ще вмів фізично здобувати запахи.

Майстерня Бальдіні не була розрахована на широке виробництво квіткової та трав'яної олії. Проте час від часу, коли на ринку можна було дешево придбати свіжі квіти, Бальдіні витягав свій великий мідний перегінний куб з конденсатором, з допомогою якого колись дистильовав лаванду. Духмяна душа, ефірна олія, яку добували з конденсатора, була тим найкращим і єдиним, що цікавило Гренуя. Минуло небагато часу, і він став фахівцем у галузі дистильовання. Але дещо взагалі не можна було

продистилювати, за чим Гренуй дуже жалкував. Греную самому вдалося видобути олію з деяких квітів, але були такі речовини, для яких цей спосіб зовсім не годився. Гренуй спробував, наприклад, дистилювати запах скла, латуні, землі, свого волосся, та нічого не виходило. Він не розумів, що для субстанцій, в яких ефірна олія була відсутня, такий метод – справжнє безглуздя.

Коли хлопець усвідомив це, то сильно захворів. У нього страшно підскочила температура, усе тіло вкрилося червоними пухирцями. Бальдіні викликав найкращого лікаря, але той сказав, що хлопець помре. Бальдіні був у нестямі. Він взяв папір та чорнило і хотів "витягти" з хлопця всі рецепти–скарби, які той носив у собі. Цілу ніч Бальдіні сидів біля хворого, але Гренуй нічого не сказав. А зранку хлопець спитав, чи є інші способи, окрім вичавлювання та дистиляції, щоб видобути аромат із якогось тіла. Бальдіні відповів, що є: гарячий, холодний і жировий анфлюкраж, ними послуговуються для вилучення найніжніших ароматів: жасмину, троянди та апельсинового цвіту... За тиждень Гренуй одужав.

Понад усе йому хотілося одразу піти на південь. Але про це, звичайно, годі було й мріяти. Адже він усього лишень учень, тобто ніщо. Ще 3 роки хлопець прожив у Бальдіні. За цей час старий заснував мануфактуру в Сент-Антуанському передмісті, пробився зі своїми вишуканими парфумами у придворні парфюмери, отримав королівський привілей. У 70–річному віці він став найвизначнішим парфюмером Європи і найбагатшим буржуа в Парижі. Він придбав ще один дім, поряд із старим, на мосту Міняйл.

Відпускав Бальдіні хлопця за трьох умов: по-перше, Гренуй не мав права виготовляти сам або передавати комусь рецепти всіх тих парфумів, що були створені в майстерні Бальдіні: по-друге, він мусив залишити Париж і не повертатися сюди, доки Бальдіні не помре; і по-третє, він повинен мовчати про дві попередні умови. Гренуй отримав грамоту підмайстра і покинув Париж. Це було навесні, рано-вранці якогось травневого дня. Бальдіні ніколи не любив цього хлопця і радів, що позбувся його. Тієї ж ночі трапилася невелика катастрофа: міст Міняйл завалився. Два будинки так раптово попадали в річку, що нікого з мешканців не можна було порятувати. На щастя, загинуло лише дві особи, а саме, Джузеппе Бальдіні та його дружина Тереза. І так одразу вся спадщина Бальдіні, на яку надіявся Шеньє, пропала: будинок, крамниця, сировина, майстерня, заповіт. Залишилася лише суміш запахів тисячі речовин, які впродовж іще багатьох тижнів ширилися за течією Сени від Парижа до Гавра.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ЧАСТИНА ДРУГА

На шляху до Орлеана Гренуй почував себе дедалі краще, бо звільнявся від людських запахів. Впродовж 18 років його пригнічували густі, липкі людські випари. Потрапивши у гравітаційне поле запахів Орлеана, ще не доходячи до міста, Гренуй вирішив обминути місто. Він подався в глиб країни і десятою дорогою обходив не лише

міста, а й села. Через кілька тижнів йому стали неприємні навіть зустрічі з поодинокими мандрівниками на віддалених дорогах. Зрештою він почав переміщуватися лише ночами. На цілий день ховався у підлісках, спав під кущами, у хащах, у найнедоступніших місцях. Так просувався він у південному напрямку. Упродовж тижнів не зустрічав він ані душі. Що більше звикав Гренуй до чистого повітря, то чутливіше реагував на людський запах, який зненацька, зовсім несподівано, долітав звідкілясь.

І от він знайшов найвіддаленішу від людей місцину у всьому королівстві. Вона була в провінції Овернь, на висоті 2000 метрів, на верхів'ї вулкана Плон-дю-Анталь. На багато миль довкола гори не було ні людей, ні звичайних теплокровних тварин – тільки якихось кілька кажанів, жуків та гадюк. Гренуй викарабкався на гору однієї серпневої ночі 1756 року.

Коли зійшло сонце, він усе ще стояв на місці, ловлячи носом повітря. Тут до нього не долітали бодай якісь слабенькі людські запахи. Тут був тільки спокій запахів. Щастя було таке несподіване. Тут він був єдиною людиною на світі!

Наступних кілька днів він витратив на те, щоб улаштуватися на горі. Харчами йому служили саламандри і гадюки, яких він їв живцем. Заїдав він їх сухими лишайниками, травою та журавлинами. Поблизу джерела, де пив воду, він відкрив природну штольню. У цій печері він ліг на кінську попону, яку приніс з собою. Ще ніколи в житті не почував він себе так безтурботно – хіба що в утробі матері. Він тихо заплакав.

В наступні дні він виходив із штольні тільки випити води і поїсти. 20 годин на добу він сидів у цілковитій темряві печери, у цілковитій тиші, і йому досить було самого себе. У той же час він жив інтенсивним і збоченським життям.

Ареною цих збочень була його внутрішня імперія. Він видобував з пам'яті найранніші, найвіддаленіші, погані запахи і заливав очисним потоком дистильованої води. Гренуй тремтів від збудження, його тіло судомно напружувалося від хтивого задоволення і вигиналося. Через деякий час він поринав у солодкі мрії про вишукані аромати.

Потім він уявляв себе Великим Гренуєм, який має десь далеко від людей замок, має володіння, яким, наче палкий садівник, посилає дощ, сонце, вітер. Після щоденної важкої праці Великий Гренуй відпочивав, а в його володіннях, у коморках замку, зберігалися всі запахи, зібрані ним за все життя, кілька мільйонів запахів. І в підвалах замку зберігались бочки з найкращими ароматами його життя. Він пив ці аромати–напої, від яких на очі наверталися сльози. Добряче наповнившись ароматами, він засинав.

У той самий час і зовнішній Гренуй засинав на своїй кінській попоні. Прокидався він у поганому стані, його нудило від голоду та спраги і морозило. Він швидко вибігав, випорожнювався, їв, пив і знову вертався до печери. Потім заплющував очі і розігрував наступну виставу. Так минав час, так минуло цілих 7 років.

Тим часом у зовнішньому світі панувала війна. У той час, зимою, Гренуй одного разу мало не замерз. А ще якось нападало стільки снігу, що він не мав сили докопатися

до лишайників. І він живився замерзлими кажанами. Якось перед печерою він побачив мертвого крука. Оце й усі події, на які він за сім років звернув увагу в зовнішньому світі.

Якось у своїх мріях він зрозумів, що не відчуває запаху від самого себе. Повністю утопаючи в ньому, він ні за що в світі не міг його понюхати! Зрозумівши це, він закричав так жахливо, що прокинувся від власного крику. Гренуй був переляканий до смерті. Тоді він твердо вирішив змінити своє життя, хоча б заради того, аби не побачити вдруге цього моторошного сну.

Він вийшов надвір і почав нюхати себе. Запаху не було. Тоді він скинув своє лахміття і пішов собі геть. У нього був намір так провітритися, щоб вітер пересилив запах його власного тіла, і тоді легко буде виявити різницю поміж ним, Гренуєм, і його одягом, який він зможе спокійно понюхати. Кілька годин підряд він простояв під вітром, а потім повернувся і понюхав одяг. Запаху він не відчув. Були тисячі інших запахів. І тут йому стало трохи моторошно. У нього виник страх не дізнатися нічого про самого себе. Якщо вже десь на світі мав бути його запах, то тільки у штольні, де він провів 7 років. На навіть там він нічого не відчув.

Надворі Гренуй одягнув своє лахміття і пішов на південь. Вигляд він мав жахливий. Волосся віросло до колін, ріденька борода – до пупа. Його нігті швидше нагадували пташині пазурі, а на руках і ногах, там, де тіло не прикривало лахміття, клаптями облазила шкіра.

Перші люди, яких він зустрів, – селяни, побачивши його, з вереском розбіглися хто куди. А в самому місті він викликав сенсацію. Гренуя зловили і повели до бургомістра. Там він, на подив усім присутнім, пред'явив свою грамоту підмайстра, відкрив рота і трохи безладно досить зрозуміло розповів, що під час мандрівки на нього напали розбійники, затягнули до печери і протримали там у полоні цілих сім років. Бургомістр усе за протоколював і доповів про цей випадок маркізу де ля Тайяд-Еспінасу, членові парламенту в Тулузі.

Цей маркіз, усамітнівшись на своїх володіннях, присвятив себе наукам. Останнім часом він висунув теорію про залежність вітальності від землі. Він вважав, що життя могло розвинутися тільки на певній відстані від землі, оскільки сама земля постійно виділяє тлінний газ, який пригнічує вітальні сили і рано чи пізно повністю їх паралізує. Тому всі живі створіння за допомогою росту намагаються віддалитися від землі. Почувши про те, що в П'єрфорі об'явився індивід, який 7 років провів у печері, де його повністю оточував елемент розкладу – земля, маркіз де ля Тайяд-Еспінасс нестямно зрадів і звелів негайно привести Гренуя до себе в лабораторію, де піддав його ретельному обстеженню.

Тайяд-Еспінасс заявив, що може вилікувати Гренуя за допомогою свого винаходу – апарату для вентиляції вітального повітря. Апарат стояв у коморі його міського палацу в Монпельє.

Прибувши до Монпельє, маркіз звелів негайно помістити Гренуя в підвал свого палацу і розіслав запрошення всім членам медичного факультету, ботанічного

товариства, сільськогосподарської школи, хіміко-фізичного об'єднання, масонської ложі та інших вчених товариств, яких у місті було не менше десятка. А кількома днями пізніше Гренуй опинився на помості величезної актовій зали університету Монпельє, де його представили численній публіці як наукову сенсацію року. У своїй доповіді Тайяд-Еспінасс охарактеризував його як живий доказ правильності теорії летального земляного флюїда.

Потім Гренуя було відправлено у комору маркізового палацу. Його було поміщено в апарат для вентиляції вітальним повітрям – тобто в комірчину зі щільно припасованих одна до одної соснових дощок. Через височенний комин на даху комірчина провітрювалася очищеним від летального газу повітрям, а відпрацьоване повітря вилучалося крізь шкіряний вентиль у підлозі. Обслуговувалася уся ця споруда купкою слуг. Гренуєві подавали дієтичні страви, приготовлені з віддалених від землі продуктів: голубиний бульйон, паштет із жайворів, рагу з диких качок, консервовані фрукти з дерев, хліб з високорослих сортів пшениці, піренейське вино, молоко сарни і крем зі збитих яєць від курей, яких тримали на горищі замку. П'ять днів тривав цей курс дезинфекції та ревіталізації. Потім Гренуя добряче відмили, позрізали нігті на руках і ногах, почистили зуби, поголили, постригли і зачесали, вдягнули у гарний одяг. Маркіз власноручно припудрив білим тальком рябе Гренуєве обличчя, трохи підмалював карміном губи та щоки і м'яким олівцем з липового вугілля надав бровам справді благородного вигину. Гренуй побачив себе у дзеркалі. Перед ним був пан в блакитному вишуканому одязі, в білій сорочці та шовкових панчохах. Найбільше Гренуя приголомшив той факт, що він мав такий неймовірно нормальний вигляд. Він був трохи замалого зросту, трохи незграбний, обличчя мав трохи невиразне, тобто він був такий, як і тисячі інших людей. Якщо він зараз піде по вулиці, жодна людина не зверне на нього уваги. І раптом він зрозумів, що не голубиний бульйон і не вентиляційний фокус-покус зробили з нього нормальну людину, а лише кілька одєжин, зачіска й ці маленькі косметичні хитрощі.

Наступного дня Гренуй симулював перед маркізом напад запаморочення і упав на диван. Маркіз був у нестямі, а Гренуй збрехав йому, що стало погано від фіалкової води, якою користувався маркіз. Хлопець розповів, що він, як парфумер, має дуже чутливий нюх, а ці парфуми містять фіалкове коріння, яке унаслідок свого підземного походження особливо негативно впливає на таку летально-флюїдально заражену особу, як він, Гренуй. Але він переконаний, що враз одужає, якщо маркіз дозволить йому для цілковитого знищення запаху фіалки придумати власні парфуми. Він має на увазі легкий повітряний аромат, що складатиметься з віддалених від землі інгредієнтів.

Маркіз був глибоко вражений. Його переконала тонка аргументація підопічного, зроблена відповідно його летально-флюїдній теорії.

У Монпельє ще жило кілька гарних майстрів-парфюмерів та рукавичників. Найповажніший серед них, на ім'я Рунель, зважаючи на ділові зв'язки з домом маркіза де ля Тайяд-Еспінасса, погодився на годину віддати своє ательє в розпорядження доставленому в носилках дивному паризькому підмайстрові.

Гренуй зачинився у майстерні і провів там добру годину. Він приготував для себе людський запах, використавши дещо з купки котячого калу, кілька крапель оцту та розтовченої солі, шматочок зіпсованого сиру, протухле яйце, касторку, нашатир, мускат, свинячу шкурку. Запах суміші був жахливий, але Гренуй додав олійно-свіжих ароматів: м'яти, лаванди, терпентину, цитрини, евкаліпта, які він пом'якшив і водночас замаскував букетом тонких квіткових олій герані, троянди, апельсинового цвіту і жасмину. Після подальшого розведення спиртом та оцтом, основні, фундаментальні інгредієнти, на яких була заснована вся суміш, уже не відчувалися. Розливши парфуми у два флакони, Гренуй щільно закоркував їх і сховав у своїх кишенях. Потім він швидко скомпонував ще одні парфуми, подібні до перших; вони також складалися із свіжих квіткових елементів – вже без смердючої основи. Наповнивши флакон другими парфумами, він роздягнувся догола і побризкав увесь свій одяг тими, першими.

Щоб випробувати свій аромат, Гренуй пішов у місто. Там він справив на людей цілком нормальне враження, люди приязно до нього ставилися. Перед собором святого Петра він увійшов у натовп, який вітав молодят. Радість його була безмежною, коли він, помітив, що інші нічого не помітили і легко дали ошукати себе і вдихали його сморід як запах собі подібного, а його Гренуя, зозулиного виплодка, приймали в своє середовище як рівного собі. Він навіть підняв на руках дитину, щоб краще бачила молодят. Коли весільна процесія пішла собі далі і натовп почав розходитися, Гренуй віддав дитину матері й подався до церкви. Він був задоволений собою і думав, що може створити не лише людський, а й надлюдський запах, ангельський запах, такий неслуханно гарний і живодайний, що, понюхавши його, кожен буде зачарований і всім серцем полюбить його. Він хотів стати всемогутнім богом Запаху, яким він був у своїх фантазіях, проте тепер – у справжньому світі і над реальними людьми.

Маркіз де ля Тайяд-Еспінасс був у захопленні від нових парфумів. Гренуй вручив йому обидва флакони зі звичайними квітковими парфумами, і маркіз побризкав ними на себе.

Рівно через тиждень після своєї першої доповіді маркіз де ля Тайяд-Еспінасс удруге представив свого підопічного в актовій залі університету. Наплив публіки був небачений, захід мав грандіозний успіх. Там, де тиждень тому скоцюрблено сиділа змучена здичавіла тварина, тепер стояла цілком цивілізована людина з гарною статуєю.

Врахувавши розміри актовій зали, Гренуй напарфумився так сильно, що не встиг ще вийти на поміст, як аура його запаху почала інтенсивно випромінюватися в залу. Під впливом його аромату люди, самі не усвідомлюючи цього, міняли вираз обличчя, міняли свою поведінку, свої почуття. За допомогою Гренуя маркіз Тайяд-Еспінасс переживав найвеличнішу годину свого життя.

Гренуй ще кілька тижнів залишався в Монпельє. Він став досить знаменитим, натренувався у вмінні говорити, навчився майстерно брехати. На початку березня він зібрав свої речі й пішов геть, тишком-нишком. Маркіз не знав, що робити, а потім пустив поголос, нібито Гренуй залишив Монпельє з його дозволу, аби поїхати до

Парижа в сімейних справах. З усіх усюд почали їхати до маркіза летально отруєні хворі з надією вилікуватися. Сам маркіз поліз якось на вершину заввишки 2800 метрів, щоб там стати 20-річним юнаком, але назавжди зник. Незабаром народилася легенда, що на самісінькому верхів'ї гори він поєднався з вічним вітальним флюїдом і вічно молодий ширяє над Піренеями.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

Гренуй прийшов на південь, у місто Грас. Уже кілька десятиріч воно було безперечною столицею виробництва й торгівлі ароматичними речовинами, парфюмерними товарами, туалетним милом та олією різних сортів. Джузеппе Бальдіні завжди говорив, що це, мовляв, Рим запахів. Гренуй хотів тут опанувати майстерність виробництва пахощів.

Гренуй нарахував не менше семи миловарень, добрий десяток парфюмерень та рукавичниць, безліч менших майстерень, де виготовляли дистиляти, помади та спеції, а також сім оптових крамниць, що торгували ароматичними виробами. Під одним з будинків він затримався і відчув страшенно гарний запах, що линує з садку. Від блаженства Гренуя кинуло в жар, а від страху – в холод. Кров шугнула в голову. Пахощі, що долинали із садка, були запахом рудоволосої дівчинки, яку Гренуй тоді замордував. На очах виступили сльози блаженства. Гренуй підглянув, що дівчинка була ще дитиною, але вже тепер вона пахла краще, ніж ота руда дівчинка з вулиці де Маре. Хлопець вирішив, що за 2 роки цей дух дозріє й набереться такої сили, якій жодна людина, ні чоловік, ні жінка, не зможуть протистояти, й люди будуть підкорені, знезброєні, безпорадні перед чарами цієї дівчинки, і самі не знатимуть чому. Йому хотілося заволодіти цим ароматом. Яким саме чином це мало трапитися, Гренуй ще не відав. Він вирішив, що треба почекати, поки ця квітка розцвіте. Для цього він мав ще два роки часу.

На вулиці де ля Лув, Гренуй знайшов маленьке парфюмерне ательє й попросився на роботу. Виявилося, господар ательє помер минулої зими, а його вдова, жвава чорнокоса молодиця близько 30 років, вела чоловікову справу сама з допомогою підмайстра. Пані Арнульфї довго скаржилася на важкі часи та матеріальну скруту, але прийняла Гренуя. Той зрозумів, що вона жінка заможна, розсудлива й практична, а її перший підмайстер на ймення Дрюо – її коханець.

Гренуй поселився у старій буді без вікон. Наступного дня він почав працювати. Була саме пора нарцисів. Квіти привозили рано-вранці, висипали на підлогу ательє, згортаючи у величезні духмяні купи. Дрюо тим часом розігрів у великому казані смалець та яловичий лій і туди лопатою засипав квіти. Жир присвоював собі пахощі квітів, а потім починав повільно холонути. Наступного дня мацерація, як називали цю процедуру, тривала. Вони знову розігрівали казан, розплавляли жир і наповнювали його новими квітами. Це повторювалося багато днів з ранку до вечора. Робота була

напружена. Нарешті Дрюо вирішував, що жир вже досить насичений. Вариво виливали в кам'яний тигель, де воно перетворювалось у запашну помаду. Тоді пані Арнульфї особисто закривала тигель, запечатувала й зносила в глибини свого погребу. Парфюмерна помада могла довго зберігатися на холоді. Коли ціна була вигідна, Арнульфї продавала помаду, інколи наказувала Дрюо перетворити всю продукцію в рідкий концентрат. Тоді помаду розігрівали в закритих тиглях, розводили найчистішим винним спиртом і за допомогою спеціальної мішалки старанно перемішувати й вимивати. У погребі ця суміш знову швидко холола, спирт підбивався над затужавілою помадою і його можна було зливати. Виходило щось на кшталт парфумів, надзвичайно інтенсивних, бо на той час помада втрачала більшу половину свого запаху. Таким чином аромат удруге змінював середовище. Потім, заливши ароматизований алкоголь у невеличкий перегінний апарат, Дрюо повільно дистиллював його на слабкому вогні. Те, що лишалося після звітрювання спирту, була крихітна кількість безбарвної рідини. Ця есенція пахла до болю інтенсивно, достатньо було розчинити одну її краплю в літрі спирту, щоб оживити знову і відродити запах цілого лугу квітів. Видобуток був мізерний, але маленькі пляшечки рідини буди дорогі.

У квітні вони мацерували дрік та апельсиновий цвіт, у травні – троянди. Гренуй працював, як кінь, Дрюо все частіше дослухався його і часто довіряв усю роботу. В кінці липня почалася пора жасмину, в серпні – нічних гіацинтів. Ці квіти мали нестійкий аромат, тому їх розстеляли на змащених холодним жиром плитах підлоги або замотували в проолієні простирадла. На третій чи на четвертий день їх обережно збирали, натомість розсипали свіжий цвіт. Цей процес повторювався десять, а може, двадцять разів. Здобутого було ще менше, ніж після мацерації. Зате якість такої жасминової пасти, виготовленої методом холодного анфлеражу чи старовинної туберозової олії своєю вишуканістю та вірністю оригіналові перевершувала будь-який продукт парфюмерного мистецтва. Холодний анфлераж був найрафінованішим і найдійовішим способом отримання ніжних ароматів. Кращого не було.

За короткий час Гренуй перевершив Дрюо. І одночасно Дрюо вважав Гренуя неприхотним дурнем.

Восени і взимку у майстерні поспокійнішало. Пахощі квітів, загнані в численні горнятка та пляшки, зберігалися в погребі, і якщо пані не наказувала промивати ту чи ту помаду або дистилювати сухі прянощі, то роботи було не так-то й багато. Щоправда, збирали оливки, чавили олію. Було ще вино, частину якого Гренуй дистиллював та ректифікував у спирт.

Дрюо з'являвся в майстерні дедалі рідше. Та й пані рідко сходила донизу. Гренуй привчив інших підмайстрів вважати його нудним і нецікавим, і йому дали спокій. Парфуми, які він змішав собі в Монпельє, вже закінчувалися, хоч він і використовував їх дуже ощадливо. Тому створив нові. Але цього разу було кілька ароматів. Спочатку він скомпонував собі запах непомітності, трохи насиченіші парфуми він зробив для випадків, коли доводилося робити покупки. Аромат додавав йому певного нахабства, змушуючи людей думати, ніби він поспішає, бо його підганяють термінові справи.

Іншим запахом з його арсеналу був той, що викликає співчуття. Аромат допомагав тим, що базарні перекупки давали йому їжу.

Під прихистком цих різноманітних пахощів, Гренуй нарешті присвятив себе своїй справжній пристрасті: полюванню на запахи. Спершу він почав з видобування ароматів неживих речей: каміння, металу, скла, дерева, солі, води, повітря... Те, чого тоді він не зміг досягти з допомогою дистиляції, вдалося тепер завдяки потужній абсорбаційній силі жиру. Згодом Гренуй ловив зимових мух, личинок, щурів, кошенят і топив їх у розігрітому жирі. Ночами він пробирався до хлівів, аби на кілька годин обгорнути просмальцьованими простирадлами корів, кіз та поросят чи обгорнути змоченими в олії бинтами. Тварини, яких він хотів мацерувати, не віддавали, подібно квітам, свого аромату, покійно чи з мовчазним зітханням, а чинили відчайдушний опір смерті, він мусив їх убивати. Вперше Гренуй випробував цей спосіб на цуценяті.

Потім, поступово й з надзвичайною обережністю, він приступив до людей. Замаскований своїм ароматом непомітності, Гренуй терся вечорами в корчмі "Чотири дельфіни" поміж гостей, непомітно розкладав клаптики просоченої олією та намащеної жиром тканини під лавками, столами та в темних закутках. Через кілька днів збирав їх і перевіряв. Те ж саме зробив у соборі. Перший індивідуальний запах Гренуй роздобув у богадільні Шаріте. Йому пощастило поцупити простирадла, в яких два місяці пролежав щойно померлий від сухот чоловік. Одній німій жебрачці, що тинялася містом, він заплатив цілий франк за те, щоб вона цілий день носила на тілі ганчірочки, просочені різними сумішами жиру.

Та незважаючи на всі ці досліди, Гренуй прагнув аромату конкретних людей: тих надзвичайно рідкісних особистостей, що надихали на любов. Вони й стали його жертвами.

У січні вдова Арнульфї одружилася зі своїм першим підмайстром Домініком Дрюо, який зразу ж отримав звання майстра рукавичної та парфюмерної справи. Гренуй, ставши першим і єдиним підмайстром, виконував усю роботу за незмінно маленьку платню, скромний харч та вбогий притулок.

Рік розпочався жовтим потоком касій, гіацинтами, фіалками та наркотичними нарцисами. Якось недільного березневого дня – минуло з рік від його прибуття до Граса – Гренуй зібрався подивитись, як ідуть справи в садку за муром у протилежному кінці міста. Там він дізнався, що аромат дівчини набрався сили, не втрачаючи ніжності. Гренуй був сповнений щастям коханця, який здалеку підслуховує чи спостерігає за своєю обожнюваною милою, знаючи, що за рік забере її додому. Звичайно, він любив не дівчинку, а її аромат.

Вночі, лежачи у своїй халупі, Гренуй ще раз відродив у пам'яті цей аромат і подумав, що не хоче втрачати цей аромат ніколи. З'явилося бажання відмовитись від своїх планів, вийти в ніч і втекти у свою колишню печеру. Але він не зробив цього, бо володіння і втрата приваблювали його все ж більше, ніж рішуча відмова від того й того. Нарешті Гренуй вирішив залишити цей аромат не чистим, а додати речовин, які протримають його довше. Звичайно, для оформлення, для основного, середнього та

завершального відтінку, для загострення та фіксації не годилися ні мускус, ні цибетин, ні трояндова олія чи амбра, це зрозуміло. Для таких парфумів, людських парфумів, потрібні були інші інгредієнти.

У травні того ж року в трояндовому полі знайшли роздягнений труп 15-річної дівчинки. Вона була вбита дрючком по потилиці. Дівчинка була неймовірно вродлива. Запідозрювали циган, італійських сезонних робітників, перукарів, бо дівчинка була пострижена, жидів, бенедиктинців. Але конкретно ніхто нічого не міг довести.

Невдовзі після початку збору жасмину сталися ще два вбивства. Жертвами знову були чорняві красуні, знову голі, обстрижені; з тупими ранами на потилиці лежали вони серед польових квітів. І знову злочинець не лишив ніяких слідів. Люди вже не знали, на кого й думати. Городяни організували в кожному кварталі нічну сторожу. Лейтенант поліції посилив варту біля брам. Проте всі ці заходи нічого не давали. За кілька днів після подвійного вбивства знову знайшли труп дівчинки. То була праля з архієпископського палацу; її вбито біля величезного водоймища перед міською брамою.

Цього літа не минало тижня, щоб не знайшли трупа. Й щоразу це були юні дівчата, красуні чарівного смаглявого типу. Хоч незабаром убивця вже не цурався й білошкірих та повніших дівчат, які переважали серед місцевого населення. Він вистежував їх повсюди, не лише на околицях Граса, а й в центрі міста. Дочку одного теслі знайшли вбитою в її кімнаті на п'ятому поверсі.

Люди були налякані. Всі, хто міг собі це дозволити, посилали своїх донечок десь до далеких родичів або в пансіонати Ніцци, Екса чи Марселя. Лейтенанта поліції під тиском муніципальної ради звільнили. Його наступник доручив колегії лікарів дослідити віргінальний стан убитих красунь. Виявилося, всі вони незаймані. Дивним чином ця звістка ще дужче розпалила страхи, бо кожен сам собі вважав, що дівчаток було зґвалтовано.

Люди направили покірну петицію монсеньйору єпископові з проханням оголосити анафему і відлучити од церкви монстра, який замордовує дівчат. У кінці вересня граському вбивцеві дівчат було оголошено анафему й відлучено від церкви. Це несподівано вплинуло. Наступного дня вбивства припинилися. Жовтень і листопад минули без трупів.

На початку грудня отримали звістку з Гренобля, що там останнім часом теж з'явився вбивця дівчат, який душить свої жертви, розриває одяг і викидає пучками волосся з голови. І хоча ці грубі злочини анітрохи не відповідали чисто виконаним граським убивствам, увесь світ був переконаний, що йдеться про одну й ту ж особу. Жителі Граса тричі перехрестилися від полегшення, що бузувір лютує бодай не в них, а в далекому Греноблі.

Нарешті відновився нормальний ритм громадського й приватного життя. Тільки той, хто мав дочку, яка саме підбиралася до того фатального віку, все ще боявся лишати її без нагляду. Але був у Грасі чоловік, який не довіряв цьому спокоєві. Його звали Антуан Ріші, він займав посаду другого консула і жив у гарному маєтку на початку вулиці Друа.

Ріші був удівцем і мав доньку на ймення Лора. Незважаючи на те, що йому не минуло й сорока років, Ріші відклав надалі своє повторне одруження. Спочатку хотів знайти чоловіка для доньки. Не першого-ліпшого, а людину зі становищем. А коли Лора буде замужем, він сам запустить свої щупальця в найшляхетніші родини.

Антуан Ріші був безперечно найзаможнішим буржуа у цілій окрузі. Він мав латифундії не тільки під Грасом, де вирощував апельсини, соняшник, пшеницю й овес, а й біля Венса, під Антібом, де здавав землю в оренду. Ріші володів будинками в Ексі, в селах, отримував свою частку прибутку від кораблів, що плавали в Індію, мав контору в Генуї та найбільший у Франції торговельний склад ароматичних речовин, спецій, олій і шкір. Проте найкоштовнішим своїм скарбом Ріші вважав доньку. Вона була його єдиною дитиною, мала 16 років, темно-руде волосся й зелені очі.

Минулого року, під час отих убивств, він не відчував ще такої прикрої спокуси. Тоді Лора була ще по-дитячому чарівною. А зараз він раптом зрозумів, що Лора в небезпеці. Однієї ночі йому наснився жахливий сон, пов'язаний з Лорою. Ріші охопив був справжнісінький страх. Він зрозумів, що вбивця – не деструктивна сила, а старанний колекціонер. Завдяки своєму тонкому аналітичному розумові Ріші викрив заміри супротивника.

Коли минув страх, Ріші прямо серед ночі наказав своїм сонним слугам збирати в дорогу одяг та провіант, бо він з донькою думає на світанку вирушити до Гренобля. Потім він одягся і позганяв із ліжок решту свого персоналу. Посеред ночі в будинку на вулиці Друа почалася метушня.

О восьмій ранку Ріші з дочкою і своїми людьми вирушив в дорогу. Донька була така сліпуче гарна, що люди на вулицях і з вікон дивилися тільки на неї. Біля брами Кур вартові взяли рушниці на караул і опустили їх тільки після того, як останній мул Ріші проплентав крізь ворота.

На людей Антуан Ріші та його донька справили надзвичайно глибоке враження. Всі говорили, нібито Ріші поїхав до Гренобля, а отже, до міста, в якому жив цей монстр, убивця дівчат. Він робив виклик богам або хотів їх задобрити? Люди передчували, що Лора Ріші пропала.

Ріші поїхав зовсім не до Гренобля. Помпезність виїзду була не чимось, а хитрістю. За півтори милі на північний захід від Граса, поблизу села Сен-Вальє, він наказав зупинитися. Передавши повноваження та супровідні листи лакею, він наказав йому особисто з допомогою слуг доставити мулів із вантажем у Гренобль. Сам Ріші, з Лорою та служницею, повернувся у напрямку Кабрі, де вони влаштували обідню перерву й рушили далі, через гори Таннерону, на південь. Наступного дня Ріші хотів, щоб їх із Лорою переправили на Лерінські острови, на меншому з яких стояв добре укріплений монастир Сент-Оноре. Там господарювала купка старих, але ще здатних носити зброю ченців, з якими Ріші був добре знайомий. Саме там він збирався на певний час заховати свою доньку. А сам мав негайно повернутися, щоб на вечір того ж дня прибути до Венса. Він запросив туди вже свого нотаріуса, аби підписати угоду з бароном де Бойоном про одруження їхніх дітей Лори та Альфонса. Він зробить Бойонові

таку пропозицію, яку той просто не зможе відхилити: виплата боргів барона розміром 40000 ліврів, посаг на таку ж суму, кілька земельних ділянок та олійня під Маганоском, щорічна рента розміром 3000 ліврів для молодої пари. Єдина умова Ріші полягала в тому, щоб одруження відбулося за десять днів і молоді відразу ж після весілля оселились у Венсі. Заміжня жінка, позбавлена цноти і, може, навіть вагітна не пасуватиме в вишукану галерею вбивці.

Але план ще не був здійснений. Ріші ще не переправив її в надійний монастир Сент-Оноре. Надвечір вони спинилися переночувати у маленькому містечку Напулі.

В той час, коли Лора Ріші разом зі своїм батьком полишали Грас, Гренуй перебував в іншому кінці міста. Його перебування в Грасі доходило кінця. День триумфу був попереду. В повітці, в оббитій ватином скриньці, лежало 24 малесенькі пляшечки з краплинами аури 24 дівчат – найцінніші есенції, здобуті Гренуєм минулого року методом холодного жирового анфлеражу тіла, настоювання волосся та одягу, вимивання та дистиляції. А 25, найсмачнішу й найважливішу есенцію він хотів отримати сьогодні.

Ополудні він вийшов з майстерні провітритися і раптом відчув, що бракує запаху Лори. Вона мертва, майнуло йому. Потім подумалося ще жахливіше: мене випередив хтось інший. Коли Дрюо розповів під час обіду, що вранці другий консул та його донька подалися дванадцятьма мулами до Гренобля, Гренуй побіг до брами Кур. Там коханий запах віяв не з північного заходу, куди вів шлях до Гренобля, а швидше з боку Кабрі – якщо не зовсім з південного заходу. Гренуй запитав вартових, яким шляхом помандрував другий консул. Постовий кивнув на північ. Гренуй побіг до своєї повітки, взяв полотнину, горнятко з помадою, лопаточку, ножиці й гладенького дрючка з оливкового дерева та й вирушив негайно в путь, тільки не до Гренобля, а за вказівкою свого носа: на південь.

Гренуй швидко просувався вперед. Він майже наздогнав утікачів. Біля п'ятої пополудні Гренуй дістався до Напуля, зайшов до заїзду, попоїв і попросив дешевого нічлігу, сказавши, що він – помічник дубильника з Ніцци і їде до Марселя. Це означало, що переночувати він може й у хліві. Там він і ліг у кутку перепочити.

За дві години прибув Ріші з дочкою і служницею. Він видавав себе за дворянина із Кастеллани; завтра хотів переправитися на Лерінські острови. Хазяїн сказав, що у заїзді ночує лише підмайстер дубильника з Ніцци, але в хліві. Ріші пішов у хлів і побачив у кутку непоказного чоловіка, який міцно спав.

Повечеряв Ріші разом із дочкою в кімнаті. Він не пояснив їй удома мети й доцільності такої дивної подорожі, не зробив цього й зараз, хоч вона допитувалася. Після трапези вони зіграли кілька партій у карти. О дев'ятій Ріші провів Лору до її кімнати, що була навпроти його, й, поцілувавши на ніч, замкнув двері ззовні. Потім пішов спати сам. Без найменшого хвилювання Ріші заснув міцним сном і вперше спав так добре.

Тим часом Гренуй приготував усе для злочину. Він витяг полотнину, помаду з лопаточкою, потім розстелив полотнину на простирадлі, на якому досі лежав, і

заходився намащувати її жиром. Потім склав полотнину намащеним досередини. Згорнувши її так, щоб можна було нести під пахвою, він засунув лопаточку, ножиці й дрючка з оливкового дерева собі за пояс і вислизнув надвір. Там він дістав драбину і пробрався до напіввідчиненого вікна дівчини. Він навіть радів, що випала нагода зібрати врожай запаху дівчини тут, у Напулі, бо в Грасі при заґратованих вікнах та суворій охороні будинку все було б значно складніше. Тут вона навіть спала сама.

Гренуй проник до кімнати. Удар був глухий і хрипкуватий. Гренуй відклав дрючка, розгорнув полотнину, розрізав нічну білизну, роздяг дівчину, схопив намащену полотнину й накинув на оголене тіло. Тоді перекотив його боком, обтяг донизу край полотнини й старанно попідмощував їх під тіло. Тепер воно було замотане з ніг до голови. Лише волосся визирало, Гренуй обтяв його якнайкоротше й запакував у нічну сорочку. Зрештою наклав ще вільною пілкою полотна обстрижену голову. Потім він чекав, навіть їв печиво, яке Лора мала в кімнаті.

Через кілька годин Гренуй розгорнув полотно й здер його, неначе пластир, з мертвої. Жир легко відокремлювався від шкіри. Тільки в западинках тіла лишалося дещо, й він збирав його лопаточкою. Останні мазки помади Гренуй витер Лориною спідньою сорочкою, протер усе тіло з голови до ніг, старанно визбируючи рештки її аромату.

Він кинув спідню сорочку в ароматизовану полотнину, в якій вона жила й далі, туди ж поклав і нічну сорочку з волоссям і, скрутивши все в тугий пакунок, затиснув його під пахвою. Він не потрудився навіть прикрити труп. Драбиною він спустився на подвір'я і втік.

Пів години по тому наймичка розпалила на кухні вогонь. Коли, вийшовши з хати по дрова, вона помітила приставлену драбину, то була ще надто заспана й не звернула на це ніякої уваги.

Антуан Ріші прокинувся о сьомій. Він уперше за кілька місяців чудово виспався. Чоловік пішов до кімнати доньки і постукав. Відповіді не було. Ріші посміхнувся. Він добре розумів, що вона ще спить. Він відімкнув двері і побачив Лору, яка лежала на ліжку гола, мертва, обстрижена і сліпучо-біла. Це було, немов у кошмарному сні, який він бачив позаминулої ночі в Грасі й був забув його, і зміст якого зараз блискавкою зринув із пам'яті.

Звістка про вбивство Лори Ріші швидко облетіла Грас та його довкілля. Люди налякалися і вночі не могли спати. Вдень майже ніхто не працював. Після вбивства почався розшук злочинця. Його бачили. Очевидно, то був отой дивакуватий підмайстер-дубильник, який тієї новомісячної ночі ночував у хліві заїзду Напуля, а наступного ранку безслідно зник. господар заїзду пам'ятав, що той незнайомиць ходив якось незграбно, наче в нього була трохи кривувата нога. Озброєні цими доказами, два загони вершників прочісували дороги ополудні того самого дня. Було схоплено кількох підмайстрів-дубильників у Грасі, Опію та Гурдоні, з яких один мав нещастя шкутильгати. Незважаючи на тверде алібі, подтверджене багатьма свідками, його збиралися вже піддати катуванню, коли на десятий день службовець міської охорони

розповів, що біля брами Кур якийсь чоловік розпитував про шлях, яким того ранку поїхав другий консул зі своїм почтом. Він також помітив, що цей чоловік помітно шкутильгав.

За годину по тому Гренуя заарештували. Господар заїзду з Напуля та його конюх, які перебували в Грасі для ідентифікації запідозрених, відразу признали підмайстра-дубильника, що ночував у них. У повітці Гренуя знайшли розрізану нічну білизну, спідню сорочку та руде волосся Лори Ріші. А коли розкопали долівку, з'явилися сукні та волосся й інших 24 дівчат. Знайшовся дрючок, яким жертви були вбиті, і полотняна мандрівна торба.

Наступного дня на соборному майдані, перед резиденцією судді були виставлені для загального огляду речові докази, – це була жахлива картина, бачити доряду двадцять п'ять убрань із двадцятьма п'ятьма куделями волосся, настромленими, мов опудала, на кийки. Люди вимагали жорстокої помсти. Гренуя негайно кинули до підземелля, щоб уникнути помсти від розлюченого натовпу.

На суді Гренуй лише повторював, що дівчата йому були потрібні, тому він їх і вбивав. Судді вважали його душевно хворим. Суд постановив, що Гренуй повинен бути виведеним до міської брами Кур і там, обличчям до неба, прив'язаним до дерев'яного хреста, отримати 12 ударів залізним прутом по живому тілі, які роздроблять йому суглоби рук, ніг, стегон та плечей, а потому висіти на хресті аж до смерті.

Перед катуванням Гренуй весь час спав. Тим часом майдан біля брами Кур готували для страти. Теслі будували ешафот, а кат, пан Папон, якому вже кілька років не доводилося ламати кістки жодного злочинця, замовив собі в коваля важкого чотиригранного залізного кийка й пішов з ним на різницю, щоб випробувати на тушах тварин свої удари.

Громадяни готувалися до події, як до величезного свята. Те, що в цей день ніхто не працюватиме, було само собою зрозуміло.

Антуан Ріші попросив віддати йому волосся та одяг своєї доньки. Він поніс їх до Лориної кімнати, поклав на доньчине ліжко і не залишав кімнати цілий день і цілу ніч. Ріші хотів бачити Гренуя тільки під час страти, коли той лежатиме на хресті і на нього впаде дванадцять ударів. А коли люди розійдуться, він вартуватиме, дивлячись йому в очі, поки ця гадина не здохне...

Страту було призначено на п'яту годину після обіду. Незабаром зібралося добрих 10 000 людей. Десь о третій з'явилися пан Папон та його помічники. Помічники внесли хрест. О четвертій почала заповнюватися трибуна. Можна було побачити багато шляхетних осіб. Ріші прийшов у всьому чорному. Останнім прийшов єпископ. Згодом приїхав парокінний візок – закритий екіпаж лейтенанта поліції. Звідси вийшли лейтенант поліції, за ним – офіцер охорони і, нарешті, Гренуй. На ньому був синій сюртук, біла сорочка, білі шовкові панчохи та чорні черевики з пряжками. Він не був зв'язаний. Ніхто не вів його за руку. Гренуй вийшов із карети, наче вільна людина.

І тоді сталося щось подібне до дива. Усі люди переймалися непохитною вірою: людина в синьому сюртуці, яка щойно вийшла з карети, аж ніяк не може бути вбивцею.

Їх охопило нездоланне почуття симпатії, ніжності, несамовитої закоханості, ще бозна-чого, можливо, навіть кохання до вбивці.

Офіцер охорони та лейтенант, усі почесні особи дали волю почуттям. Єпископ віддався релігійному екстазові. Люди дедалі безсоромніше віддавалися почуттям, викликаним з'явою Гренуя. Усі вважали чоловічка в синьому сюртуці найкращим, найпривабливішим і найдосконалішим створінням, яке тільки можна собі уявити. Зрештою планована страта найогиднішого злочинця свого часу перетворилася на найбільшу вакханалію. Усі злягалися з ким попало. Це було жахливо.

Гренуй стояв і посміхався, бо спромігся зробити себе улюбленцем світу. Так, він – Великий Гренуй. Він був справді таким, як колись у своїх самозакоханих фантазіях. У цю мить Гренуй переживав найбільший тріумф свого життя. І він видався йому жахливим, бо Гренуй не мав з того жодного задоволення. В ту мить, коли він вийшов із екіпажу на осяяну сонцем площу, із запахом парфумів, що збуджують людську любов, із запахом, над яким він працював протягом двох років, у ньому знову повстала вся огида до людей. Йому хотілося, щоб тепер вони його убили, як збиралися зробити. Раптом Ріші вискочив перед Гренуєм, припав до його грудей і, плачучи, шепотів: "Прости мені, мій сину, мій любий сину, прости мені!" Гренуй утратив свідомість і впав додолу.

Отямився Гренуй у ліжку Лори Ріші. Її реліквії, одяг та волосся, були прибрані. Антуан Ріші тримав Гренуєву руку в своїй і пестив її. Гренуй зустрівся з поглядом Ріші. В тому погляді світилася безмежна доброзичливість, ніжність, зворушливість і дурнувата любов. Ріші сказав, що муніципальна рада скасувала вирок, усі свідки зреклися показань. Гренуй може стати його сином і спадкоємцем.

Коли Ріші вийшов, Гренуй втік. Біля брами Кур він побачив тисячі сп'янілих, знесилених розпустою нічного свята тіл. Гренуй попростував на захід.

Мешканці Граса прокинулися в жахливому похмільлі. Навіть того, хто не пив, мерзенно нудило, гнітило душу, а голова була важка, мов довбня. Вже в яскравому сонячному світлі порядні селяни шукали свій одяг, який позривали з себе в шалі оргії, добродішні господині розшукували своїх чоловіків і дітей, зовсім чужі люди з огидою вибиралися з найінтимніших обіймів, знайомі, сусіди, одружені чоловіки й жінки раптом підводилися, неприємно вражені одне перед одним своєю голотою.

Багато людей тієї ж миті стерли це все зі своєї пам'яті. Після того всі стали сором'язливі, бо почували себе винними. Здається, ще ніколи не було більшої згоди й порозуміння між городянами Граса, ніж тепер. Запанували мир і спокій.

Вже по обіді відбулося засідання Муніципальної ради, де вирішили негайно прибрати трибуну й ешафот. Одночасно відбулося засідання суду. Магістрат вирішив розпочати новий процес проти досі невідомого вбивці 25 дівчат у районі Граса. Вже наступного дня заарештували Домініка Дрюо, у халупі якого було зрештою знайдено одяг і волосся всіх жертв. Спочатку Дрюо все заперечував, але його катували, тож він мусив зізнатися. Наступного дня його повісили. А незабаром життя знову потекло звичним річищем.

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

Гренуй ішов ночами, уникав міст, обминав гамірні вулиці, лягав спати на світанку, вставав увечері і йшов далі. Жер усе, що траплялося по дорозі: траву, гриби, квіти, мертвих пташок, черв'яків. Він взагалі не хотів більше жити, хотів повернутися до Парижа й померти. У кишені він мав маленьку скляну пляшечку з парфумами. Пляшечка була майже повна. Для виступу в Грасі він витратив якусь краплю. Решти вистачило б, щоб зачарувати цілий світ.

25 червня 1767 року Гренуй був уже в Парижі. То був найспекотніший день року. Було точнісінько так, як у день Гренуєвого народження. Новим мостом він перейшов на правий берег і далі до ринку й до Кладовища невинних. Територія кладовища лежала перед ним, наче звалище смерті.

Навкруги не було видно жодної живої душі. Трупний сморід став таким важким, що пощезали навіть могильники. Лише за північ тут почала збиратися всіляка потолоч: злодії, вбивці, розбійники, проститутки, дезертири, неповнолітні злочинці. Запалили невелике вогнище, щоб зварити їжу й розігнати сморід. Коли Гренуй вийшов з аркад і змішався з ними, вони спочатку зовсім не звернули на нього уваги. Та раптом він відкоркував пляшечку, вилив на себе весь вміст і нараз засяяв неземною красою.

Вони відчували непереборну тягу до цієї людини-янгولا. 20 чи 30 людей оточили Гренуя і почали тиснути, відпихати, виштовхувати одне одного, кожен хотів дотягтися до середини. Вони кинулись на янгولا, навалилися на нього, збили з ніг. Кожен хотів доторкнутися до нього, урвати собі бодай шматочок від нього. Вони позривали з нього одяг, повидирали волосся, здерли шкіру з тіла, обскубли його, вп'яли кігті й зуби в його м'ясо, напавши на нього, мов гієни. Ось блиснув ніж, другий, посипались удари, задзвеніли сокири, з тріском розрубуючи суглоби та кістки. За півгодини Жан-Батіст Гренуй до останньої кісточки зник з лику земного.

Коли канібали знову зібралися біля вогнища, то не наважувалися поглянути одне на одного. Вбивство чи інший нікчемний злочин кожен з них вже учинив за своє життя. Але жертви людину?.. Вони думали, що на таке страхіття не будуть спроможні ніколи й нізащо. Але при всій незручності вони не відчували навіть натяку на нечисте сумління. В їхніх похмурих душах раптом заворушилося щось приємно-світле. Вони надзвичайно пишалися собою. Вони вперше зробили щось із любові.